

Тема 18. Підстави призначення та порядок проведення судово-бухгалтерської експертизи. Організація судово-бухгалтерської експертизи.

В господарській діяльності, особливо при економічній нестабільності держави, підвищується і кількість проблем, для вирішення яких потрібно проводити експертні дослідження.

Призначення експертизи – це процесуальна дія, що реалізується за визначених підстав і умов. Час і умови призначення судових експертиз визначаються слідчим і судом залежно від сформованих обставин, тактичних розумінь, істотності обставин, які повинні бути встановлені.

Необхідність у призначенні судової експертизи може виникнути лише тоді, коли для пояснення певного факту, встановлення певних обставин і залежностей потрібні, справді, спеціальні знання в якійсь сфері людської діяльності, набуті внаслідок визначеної професійної підготовки, досвіду роботи. Тобто, такі знання, які, з одного боку, не є загальновідомими і загальнодоступними (наприклад, знання за програмою середньої школи) або повсякденними, побутовими відомостями, а з іншого боку, такі знання, які не входять до професійної підготовки юриста (судді, прокурора, адвоката, слідчого) у вищому навчальному закладі.

Призначення експертизи доцільно, коли для її проведення зібрані всі необхідні матеріали і, судячи зі стану речових доказів, можливо вирішити потрібні для слідчого чи суду питання.

Особливістю судової експертизи є те, що порядок її призначення і виконання, а так само використання отриманих результатів, регламентований відповідними законодавчими актами.

Постанову про призначення судової експертизи може бути винесено тільки по відкритій кримінальній або цивільній справі, що прийняті судом до розгляду. В постанові (ухвалі) про призначення експертизи слід зазначити суть позовних вимог або обставини кримінальної справи, в якій призначено експертизу. Разом з постановою (ухвалою) про призначення експертизи експерту надається об'єкт дослідження. Громіздкі предмети досліджуються за місцезнаходженням. Якщо ці об'єкти знаходяться за місцем проживання громадян, то особа або орган, які призначили експертизу, зобов'язані забезпечити експертові можливість їх огляду. У цивільних справах експертний огляд об'єктів дослідження має проводитись в присутності зацікавлених осіб.

Призначення експертизи не слід відкладати на кінець розслідування, тому що це може призвести до затягування термінів розслідування, втрати можливості виконання експертизи внаслідок псування чи істотних змін речових доказів.

Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Експертиза призначається обов'язково:

- для встановлення причин смерті;
- для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень;
- для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого за наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності;
- для встановлення статевої зрілості потерпілої в справах про злочини;
- для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Підставою для проведення експертиз в експертних установах є передбачений законом документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом). Інші дослідження проводяться за письмовою заявою замовника з обов'язковим зазначенням його реквізитів, а також питань, які підлягають вирішенню.

Слідчий надає в експертну установу чи експерту копію постанови про призначення експертизи, роз'яснює його права і обов'язки, попереджує про кримінальну відповідальність, уточнює чи немає у експерта заяв щодо призначення експертизи. Зазначені процесуальні процедури слідчий оформлює відповідним протоколом.

У постанові (ухвалі) про призначення експертизи вказуються такі дані: місце і дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, назва суду, який виніс постанову (ухвалу); назва справи та її номер; обставини справи, які стосуються експертизи, підстави призначення експертизи; прізвище експерта або назва установи, експертам якої доручається проведення експертизи; запитання, поставлені експертові; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, а також матеріалів, направлених експертові для ознайомлення.

Експертизи та інші дослідження в експертних установах проводяться співробітниками, які мають вищу освіту, пройшли відповідну підготовку та атестовані як експерти певної спеціальності. Експертизи та інші дослідження в експертних установах можуть проводитися також позаштатними працівниками цих установ.

За необхідності проведення експертизи слідчий (суддя) складає мотивовану постанову (ухвалу), в якій вказує підстави для проведення експертизи, прізвище експерта або назву установи, експертам якої доручається провести експертизу, питання, з яких експерт повинен дати висновок, об'єкти, які мають бути досліджені, а також перелічує матеріали, що пред'являються експертові для ознайомлення.

Коли експертиза проводиться в експертній установі, експерт зазначає у вступній частині висновку, що він попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, і затверджує це своїм підписом.

Організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертиз, контроль за своєчасним їх проведенням та за дотримання законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи покладаються на керівника установи. Одержавши постанову (ухвалу) про призначення експертизи,

керівник експертної установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти дають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

Від правильного та повного надання слідством (судом) на дослідження об'єктів судово-економічної експертизи залежать терміни виконання експертизи, якість та доказовість експертного висновку. Особливо ретельно підбираються первинні документи, що підтверджують факт здійснення господарських операцій. Документи мають бути систематизованими (за епізодами, періодами тощо), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

На дослідження експертам надаються, зазвичай, оригінали документів, вилучених на підприємствах, організаціях і закладах, але можливе надання і ксерокопій документів, про що зазначається у висновку.

У багатьох випадках постанова слідчого на проведення судово-економічної експертизи виноситься передчасно, ще до того, як зібрані необхідні документи, з'ясовані обставини справи, які потребують проведення додаткових перевірок, в тому числі зустрічних.

Визначення матеріалів, які слід направляти експерту для проведення дослідження, є важливим аспектом підготовки до призначення судово-економічної експертизи. Найбільш розповсюдженою є ситуація, коли слідчі направляють на експертизу всі матеріали кримінальної справи. При цьому, більшість документів не мають жодного відношення до предмета цієї експертизи. За таких обставин експерту необхідно подавати клопотання про представлення додаткових документів, яке інколи задовольняється протягом декількох місяців.

Експертна практика свідчить про те, що суттєву допомогу слідчим при визначенні повноти ревізійних матеріалів і обсягу документів, необхідних для проведення експертизи, надає залучення експертів для вирішення цих питань як спеціаліста-економіста.

За результатами дослідження спеціаліста слідчим органам може бути рекомендовано: яку додаткову перевірку слід провести, які додаткові документи залучити до справи; за необхідності, до призначення судово-економічної експертизи, призначити інші види досліджень, що можуть мати вплив на висновки економічної експертизи.

Практика свідчить, що участь спеціаліста в проведенні слідчих дій та надання письмових консультацій допомагають визначити:

- чи всі ревізійні дії проведено;
- чи всі необхідні документи були використані ревізією, податковою, аудиторською перевірками;
- які додаткові документи містять необхідні для слідства дані, і які з них слід вилучити і залучити до справи;
- правильність обґрунтування висновків перевірок та в зв'язку з цим необхідність у проведенні експертизи;
- які запитання можуть бути поставлені на вирішення судово-економічної експертизи, якщо виникне необхідність в її проведенні.

Результати такої роботи оформляються письмовими консультаціями згідно з листом слідчого, у якому вказуються конкретні питання.

Слід додати, що при проведенні ревізій та перевірок за завданням правоохоронних органів, ревізорами до акту перевірки обов'язково повинні бути підбрані всі необхідні документи по кожному факту порушень; надані додатки до актів, в яких систематизуються однорідні факти порушень, наводяться розрахунки донарахувань тощо. Практика свідчить, що досить часто це не виконується.

Проведення експертизи доцільно доручати тому спеціалісту, який залучався слідчим для вирішення зазначених вище питань.

За необхідності врахування висновків (про таку необхідність зазначається в постановочній частині постанови чи ухвали) інших видів експертиз, наприклад, будівельно-технічної, товарознавчої, почеркознавчої, ці експертизи повинні бути проведені до призначення судово-економічної експертизи. Слід зазначити, що висновки експертом по таких питаннях надаються в умовно-категоричній формі.

Оцінка обґрунтованості висновків актів документальних перевірок, ревізій чи аудиторських висновків полягає у визначенні їх юридичної вмотивованості, тобто посилання на нормативно-довідкову інформацію, нормативно-правові акти. Висновки повинні складатися на підставі перевірених фактів, підтверджених документальними даними. Кожен факт, відображений в акті ревізії(перевірки) або у аудиторському висновку, повинен бути документально обґрунтований з посиланням на номер, дату документа, мати підписи осіб, що його склали.

Одночасно перевіряється, чи факти, виявлені під час перевірки, відповідають змісту виявлених недоліків і чи вони підтверджені первинними документами і даними реєстрів бухгалтерського обліку. Це особливо важливо в тому випадку, коли за фактами розслідування проводилося декілька перевірок, у тому числі перевірки державними податковими службами, висновки яких суперечливі.

Строки проведення експертиз встановлюються у межах:

- 10 днів – щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів і не складних за характером досліджень експертиз;
- 1-го місяця – щодо матеріалів з середньою кількістю об'єктів і середньої складності;
- 2 місяців – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів або складних за характером досліджень;
- більше 2 місяців – щодо матеріалів з особливо великою кількістю об'єктів або найскладніших за характером досліджень, при цьому термін виконання не повинен перевищувати 3 місяців.

Якщо експертиза не може бути виконана у зазначені строки, більший строк встановлюється за домовленістю з органом чи особою, які призначили експертизу, після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Попереднє вивчення матеріалів при нескладних та середньої складності

дослідженнях не може перевищувати 5-ти днів; при складних та найскладніших дослідженнях – десяти днів.

Строк проведення експертизи починається з робочого дня наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день направлення їх особі або органу, які призначили експертизу. Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день.

У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, пов'язаних з витребуванням додаткових матеріалів або усунення інших недоліків, допущених особою або органом, які призначили експертизу.